

має два полярних значення, які в обох випадках є деструктивними – таких дітей, або жаліють, надмірно акцентують увагу, або сприймають агресивно та нетерпимо (часто такі прояви агресії є прихованими). Натомість до дітей з особливими потребами треба ставитись як до рівних, лише за таких умов вони себе відчують повноцінними учасниками суспільства.

По при запровадженні інклюзивної освіти не слід відмовлятися від практики функціонування спеціалізованих шкіл та не руйнувати існуючу там налагоджену освітню систему. Не кожна дитина із порушеннями може адекватно реалізувати потребу у навчанні в межах звичайної школи. У спеціалізованих школах створені спеціальні умови та працюють групи фахівців, завдяки чому освітні послуги доповнюються лікувальними, реабілітаційними, корекційними та психологічними.

Запровадження інклюзивної освіти є важливим кроком на шляху гуманізації, демократизації суспільства, встановлення прав рівності, плекання толерантності та подолання дискримінації. Проте правове декларування та проголошення права не вирішує проблеми само по собі. Ефективне запровадження позитивних змін потребує детального та всебічного аналізу, розробки комплексу тактичних та методичних розробок, які на фінансовому, управлінському, організаційному та психологічному рівнях забезпечать повноту реалізації запропонованого.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Корнієнко Д. *Інклюзивна освіта в Україні: «Той мурує, той руйнує...»* [Електронний ресурс] — Режим доступу: https://gazeta.ua/articles/life/_inklyuzivna-osvita-v-ukrayini-toj-muruje-toj-rujnuje/818388

2. *Про внесення змін до Закону України «Про освіту» щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг* [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2053-19>

УДК 316.48+347.965.42:349.3

Гнасевич Н. В.

*к. філос. н., доцент кафедри філософії та політології
Тернопільський національний економічний університет*

Рудакевич О. М.

*к. філос. н., доцент кафедри психології та соціальної роботи
Тернопільський національний економічний університет*

ЕТИКО-ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ ПРИНЦИПУ СУБСИДАРНOSTІ СОЦІАЛЬНОЇ ДОКТРИНИ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ: В КОНТЕКСТІ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УКРАЇНИ

У законодавстві держави Україна з питань соціального захисту та соціального забезпечення серед засадничих принципів, на яких ґрунтується це законодавство, названо принцип субсидарності (допоміжності). Цей принцип, хоч і не є власне католицьким, проте дістав класичне визначення

саме в соціальному вченні Католицької Церкви [4, 15]. Принцип субсидіарності часто називають «класичним» принципом католицької соціальної доктрини (КСД). Слово «субсидіарність» означає надання допомоги. Держава й суспільство і кожний вищий авторитет мають тільки тоді втручатися субсидіарно, тобто з допомогою, у компетентність менших чи підпорядкованих спільнот, коли останні нездатні самотійно виконувати свої завдання. Енцикліка «*Quadragesimo Anno*» поточнює цей основний принцип такими словами: «Кожна суспільна діяльність є за своєю суттю й поняттям субсидіарною; її завданням є допомога членам соціального тіла. Вона не може їх розбити або поглинути» [9, 32].

У КСД вперше зміст цієї важливої засади соціального життя було відображено в енцикліці Пія XI *Quadragesimo anno* («На сороковому році», 1931). Сьогодні свідчить, що є вірним те, що багато завдань, з якими раніше мали справу невеликі об'єднання, у суспільстві, що змінилося, можуть бути розв'язані лише великими організаціями; історія подає чимало прикладів на підтвердження цього. Але це не позбавляє і непорушності таке положення соціальної філософії: «Будь-яка суспільна діяльність є не тільки в очах людей, а й за своєю сутністю субсидіарною: вона має підтримувати членів соціуму й не може руйнувати або ж поглинати їх особистість» [9, 79].

Попри те, що безпосереднє визнання принцип субсидіарності дістає під час понтифікату Пія XI, зміст засади допоміжності знаходимо і в документах попередника Пія XI - Лева XIII [5, 522]. Іван Павло II в енцикліці *Sentesimus annus* застосовує принцип субсидіарності до економічних відносин, розглядаючи випадки втручання держави у сферу приватного підприємництва [5, 501]. У цьому контексті папа говорить про принцип розподілу компетенцій: спільнота вищого порядку не повинна втручатися у внутрішнє життя спільноти нижчого порядку, позбавляючи останню властивих їй компетенцій, а повинна підтримувати її у випадку необхідності і допомагати координувати її дії з іншими діями інших компонентів, маючи на увазі спільне благо» [5, 502].

П. де Поб'є називає субсидіарність «принципом децентралізації і розподілу відповідальності, який лежить в основі сучасного демократичного процесу» [6, 367]. К.Н. Костюк вважає, що принцип субсидіаритету впливає із органічного поєднання індивідуального і колективного начал суспільного відношення, звідки впливає свобода і самотійність частини щодо цілого. Суттю цього принципу є, на думку Костюка, «допомога з метою самопомоги». Субсидіарність «позначає золоту середину між ієрархізмом, якого вимагає будь-який соціальний порядок, і приватною свободою, яка ініціює ініціативу «знизу» [3, 112]. О. фон Нелль-Бройнінг, пояснюючи суть розглядуваного принципу, вказує, що йдеться про допомогу, яку ціле повинно надавати своїм «частинам». При цьому даний принцип означає не тільки розумну допомогу тим, хто дійсно її потребує. Субсидіарність – це, водночас, і невтручання у ті сфери, де індивіди можуть впоратись без усілякої допомоги з боку цілого (наприклад, держави). «Разом із тим... ціле повинно надавати допомогу тим своїм «частинам», котрі дійсно потребують такої допомоги і без неї просто не зможуть існувати. Більш цього, принцип субсидіарності є обов'язком допомагати» [8, 28]. С.Ладивірова зазначає, що принцип субсидіарності поєднує в собі риси, характерні для інших католицьких соціальних принципів – персоналізму і солідарності: свободу і автономію особи та її намагання до об'єднання. При цьому автор розрізняє

позитивну і негативну сторони принципу. Суть першої (позитивної) полягає в тому, що суспільне ціле має сприяти самодіяльності кожного індивіда, колективу, об'єднання й гарантувати її вжиттям відповідних заходів. Суть другої (негативної) сторони полягає у завданні суспільного цілого обмежувати свою діяльність тими завданнями, з якими окрема людина неспроможна впоратися своїми силами. Автор зазначає також, що принцип субсидіарності, як і принцип солідарності, має безпосереднє значення для формування громадського порядку: якщо принцип солідарності сприяє структуруванню суспільства, то принцип субсидіарності, акцентуючи на гідності кожного окремого суб'єкта, вимагає визнання і збереження компетенції будь-якого елемента соціальної структури [4, 15].

С. Ладивірова констатує, що принцип субсидіарності є етичним, оскільки містить у собі нормативний елемент повинності, а також правовим принципом з огляду на те, що вирішувана за допомогою цього принципу проблема розподілу компетенцій елементів суспільного цілого є проблемою правовою. Автор робить висновок, що цей принцип, обстоюючи самостійність і відповідальну компетентність конкретних суб'єктів суспільного життя, особливим чином об'єднує притаманна принципам персоналізму і солідарності риси, а це значить, що теоретично обґрунтовані в ньому права є специфічним переплетінням індивідуальних і соціальних прав, до яких С.Ладивірова відносить права, здійснення яких постає у формі соціальної або економічної допомоги і сприяє самореалізації особистості і людських об'єднань -право сім'ї на захист з боку суспільства і держави, право народів на самовизначення і т.д. [4, 16].

Викладене вище дає підстави для висновку, що принцип субсидіарності у КСД виступає тією засадою, яка функціонально впорядковує відносини між різнорівневими елементами суспільної структури - тобто, умовно кажучи, «вертикальні» відносини у суспільстві (між людиною та спільнотами різного рівня, включаючи державу, та між спільнотами «нижчого» та «вищого» рівня, між «малими» та «великими» об'єднаннями осіб).

На наш погляд, етико-правове значення цього принципу полягає в тому, що він встановлює:

1) «субсидіарні» (допоміжні) обов'язки спільнот «вищого» рівня, і зокрема держави, щодо спільнот нижчого рівня (організацій і сімей) та окремих людей. Сюди відносимо обов'язки зі створення необхідних соціальних, економічних, культурних, політичних і правових умов для людського розвитку, а також обов'язки пасивного типу з невтручання у ті сфери суспільних відносин, в яких належне функціонування і розвиток суспільства може бути забезпечене власними зусиллями «нижчих» складових елементів суспільного цілого;

2) межі компетенції держави та інших суспільних організацій, зокрема компетенції щодо «втручання» у сферу приватних відносин. В силу цього принцип субсидіарності виступає важливою засадою поєднання і розмежування приватно- і публічно-правового державного регулювання суспільних відносин;

3) опосередковано низку прав людини, які кореспондують зазначеним вище обов'язкам у різних сферах громадянського, політичного, соціального, економічного і культурного життя:

– право на охорону здоров'я, на необхідне соціальне обслуговування, захист на випадок хвороби, безробіття, вдовства або старості;

- право на такі економічні, соціальні, культурні та моральні умови, які є необхідними для підтримки родинного життя;
- право на гуманні умови праці, на відповідну участь в управлінні підприємством, справедливу заробітну плату;
- право організовуватись у групи з метою захисту тих благ, які індивід не може здобути сам [2, 244];
- право на юридичну охорону усіх прав людини [7, 289] тощо.

Відповідно до змісту принципу субсидіарності, ті конкретні права людини, які ґрунтуються на ньому, можуть бути об'єднані в дві групи:

- а) права на громадянську, політичну, соціальну, економічну і культурну самостійність та ініціативу;
- б) права на необхідну допомогу у соціальній, економічній, культурній, політичній і правовій сферах.

Отже, у центрі КСД стоїть людина як особа, що створена за образом і подобою Божою. Особиста гідність людини, її право на гідне життя (як в духовному так і в матеріальному сенсі) є недоторканим. Власне це і є мірилом творення християнського соціального порядку. Принцип субсидіарності є загально-суспільним принципом упорядкування демократичного і гуманного суспільства, яке задекларовано в Конституції держави Україна. Суспільство та державні органи мають бути організовані субсидіарним способом, тобто знизу вгору. Таким чином забезпечено дотримання прав людини, оптимальний розвиток особистості та гарантовано збереження менших спільнот (родин, приватних товариств, національних меншин тощо). Правильне застосування принципу субсидіарності зміцнює демократичний лад, бо субсидіарність означає делегування компетенцій, розподіл влади та контроль над нею. Якщо сучасне суспільство хоче зберегти своє людське призначення, йому необхідно орієнтуватися на принцип субсидіарності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Іван Павло II. Енцикліка «*Sentesimus annus*» («Сотий рік») / Іван Павло II. // Церква і соціальні проблеми. Енцикліка «Сотий рік». – Львів: Світ, 1993.
2. Іван XXIII. Мир на землі // Світло. - 1963. - Ч. 6.
3. Костюк К.Н. Соціальне учение католической церкви / Н.К. Костюк // Соціально-політичний журнал. - 1997. - № 5.
4. Ладивірова С. Соціальна доктрина католицької церкви в контексті теоретичного обґрунтування прав людини: Автореф. дис.... к.ф.н. 09.00.11 / С. Ладивірова. - К.; 1993.
5. Лев XIII. Енцикліка *Rerum novarum* // Церква і соціальні проблеми. Енцикліка «Сотий рік». – Львів.: Світ, 1993.
6. Лобье Патрик. Три града. Соціальне учение християнства. / П. Лобье - СПб.: Алетея, 2001
7. I. Mazurek I. *Prawa człowieka a nauczanie Kościoła. Kościół i prawa człowieka: Dokument papieskiej Komisji «Justitia et Pax»* / I. Mazurek. *Prawa człowieka a nauczanie Kościoła.* // *Kościół i prawa człowieka.* – Lublin.; 1994.
8. Nell-Breuning O. von. *Grundsatzliches zur Politik.* / O. Nell-Breuning – München.: Wien, 1975.
9. Pius XI. *Quadragesimo anno* / Pius XI. // *Socialna doktrina rimskokatolicke cirkve v zakladnich papezskych encyklikach.* – Praha.: 1974.